

DREPTURILE OMULUI ȘI LIBERTĂȚILE FUNDAMENTALE: RAPORTUL DINTRE LISTELE DE DREPTURI ALE OMULUI INTERNAȚIONALE, SUPRANAȚIONALE ȘI NAȚIONALE ÎN SECOLUL AL XXI-LEA

CHESTIONARUL CELUI DE-AL XVIII-LEA CONGRES AL CONFERINȚEI CURȚILOR CONSTITUȚIONALE EUROPENE

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

A REPUBLICII MOLDOVA

I. PARTEA GENERALĂ: CATALOAGE INTERNAȚIONALE DE DREPTURI ȘI LIBERTĂȚI FUNDAMENTALE ALE OMULUI

I.I Republica Moldova s-a obligat să asigure garantarea respectării Convenției Europene a Drepturilor Omului, a Declarației Universale a Drepturilor Omului și a Pactului Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice.

- Articolul 4 din Constituția Republicii Moldova garantează supremația dreptului internațional în materie de drepturi și libertăți fundamentale ale omului. Alineatul (2) al aceluiași articol stabilește că, în cazul în care există neconcordanțe între pactele și tratatele internaționale privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale.
- Legea nr. 595 din 24 septembrie 1999 privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova reglementează intrarea în vigoare și aplicarea prevederilor tratatelor internaționale în ordinea juridică internă. Articolul 20 („Aplicarea tratatelor”) stabilește că dispozițiile tratatelor internaționale care, după modul formulării, sunt susceptibile de a se aplica în raporturile de drept fără adoptarea de acte normative speciale, au caracter executoriu și sunt direct aplicabile în sistemul juridic și sistemul judiciar ale Republicii Moldova. Pentru realizarea celorlalte dispoziții ale tratatelor, se adoptă acte normative corespunzătoare. De asemenea, prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 55 din 14 octombrie 1999, prin care s-a interpretat articolul 4 din Constituție, s-a stabilit că: (i) articolul 4 din Constituție nu garantează numai respectarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului, consacrate de Constituție, dar și a principiilor și a normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional; (ii) prin principii și norme unanim recunoscute ale dreptului internațional se înțeleg principiile și normele dreptului internațional cu caracter general și universal; (iii) prin sintagma „celelalte tratate la care Republica Moldova este parte”, cuprinsă în articolul 4 alin. (1) din Constituție, se înțeleg tratatele internaționale ratificate de către Republica Moldova, inclusiv tratatele internaționale la care Republica Moldova a aderat și care sunt executorii pentru Republica Moldova; (iv) principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional și tratatele internaționale ratificate și cele la care Republica Moldova a aderat sunt parte componentă a cadrului legal al Republicii Moldova și devin norme ale dreptului ei intern; (v) dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele

internaționale privind drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, potrivit dispozițiilor articolului 4 alin. (2) din Constituție, organele de drept sunt obligate să aplice reglementările internaționale.

- Aplicarea directă a dispozițiilor internaționale este asigurată de către tribunale. Codurile de procedură penală și civilă îi impun instanței de judecată obligația respectării dreptului internațional în cauzele aflate pe rolul său. Această obligație se regăsește la articolul 2 alin. (3) din Codul de procedură civilă și la articolul 2 alin. (2) din Codul de procedură penală.

I.II Republica Moldova nu este un stat membru al UE, prin urmare Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene nu face parte din dreptul ei intern.

- Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene nu reprezintă, în Republica Moldova, un reper obligatoriu în materie de control de constituționalitate a legilor sau de control de legalitate a deciziilor autorităților publice. Totuși, având în vedere aspirațiile Republicii Moldova de a adera la Uniunea Europeană și ținând cont de obligațiile asumate prin semnarea la 27 iunie 2014 a Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, Curtea Constituțională ține cont în deciziile sale de legislația Uniunii Europene și de interpretările oferite de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene.
- Tribunalele naționale soluționează cauzele aflate pe rolul lor pe baza legislației naționale și pe baza tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte. Tribunalele naționale aplică doar aceste surse de drept. Totuși, Curtea Constituțională ține cont inclusiv de legislația Uniunii Europene și de interpretările oferite de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene.

I.III Lista drepturilor și a libertăților fundamentale garantate prin Constituție

- Titlul II din Constituția Republicii Moldova („Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale”) enumeră drepturile și a libertățile fundamentale protejate de Constituție. Acest titlu conține trei capitole. În scopurile prezentului chestionar, sunt relevante doar primele două capitole, și anume, Capitolul I – DISPOZIȚII GENERALE, care se regăsește la articolele 15-23, și Capitolul II – DREPTURILE ȘI LIBERTĂȚILE FUNDAMENTALE, care se regăsește la articolele 24-54. Deși intitulat drepturile și libertățile fundamentale, acest din urmă capitol nu conține în mod exhaustiv lista tuturor drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului. Unele dintre aceste drepturi se regăsesc și în Capitolul I (e.g. articolul 20 – accesul liber la justiție, articolul 21 – prezumția de nevinovăție ș.a.).
- Constituția Republicii Moldova a fost adoptată pe 27 iulie 1994. La elaborarea acesteia s-au avut în vedere dispozițiile Convenției Europene a Drepturilor și a Libertăților Fundamentale.
- Constituția Republicii Moldova a suferit în timp mai multe modificări. Totuși, aceste modificări nu au afectat lista de drepturi și de libertăți fundamentale ale omului protejate prin Constituție. Articolul 142 alin. (2) („Limitele revizuirii”) din Constituția Republicii Moldova stabilește o garanție în acest sens. Astfel, nicio revizuire a Constituției nu poate fi făcută dacă aceasta are ca rezultat suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora. Prin urmare, sub rezerva respectării acestei condiții cu privire la procedura de revizuire,

Constituția enumeră la articolul 141 cazurile în care poate fi inițiată această procedură. Primul caz stabilește că revizuirea poate fi inițiată de către un număr de cel puțin 200,000 de cetățeni ai Republicii Moldova cu drept de vot, cu respectarea anumitor condiții. A doua posibilitate este ca inițiativa să provină de la un număr de cel puțin o treime de deputați în Parlament. Cel de-al treilea subiect care deține dreptul de a iniția revizuirea Constituției este Guvernul. Ultima etapă a procedurii stabilite în Constituție prevede că proiectele de legi constituționale vor fi prezentate Parlamentului numai împreună cu avizul Curții Constituționale, adoptat cu votul a cel puțin patru judecători.

I.IV Aplicarea diferitor instrumente de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și raportul dintre acestea, stabilit în jurisprudența Curții Constituționale

- În cazurile în care se ridică o problemă de drepturi ale omului, Curtea Constituțională a Republicii Moldova ține cont în special de interpretările Curții Europene a Drepturilor Omului. Acesta este cazul Hotărârii nr. 31 din 29 noiembrie 2018 (*accesul părții vătămate și al reprezentantului acesteia la materiale urmării penale*) și al Hotărârii nr. 32 din 29 noiembrie 2018 (*nulitatea procesului-verbal cu privire la contravenție*). În aceste cauze, Curtea Constituțională a constatat încălcarea obligațiilor procedurale care decurg din articolele 24 și 28 din Constituție, articole ce își au corespondent în articolele 3 și 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.
- Curtea Constituțională a Republicii Moldova manifestă deferență față de interpretările Curții Europene a Drepturilor Omului și recunoaște jurisprudența sa ca parte a dreptului național. Prin urmare, dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului sunt interpretate de către Curtea Constituțională prin prisma jurisprudenței Curții Europene.
- Nu există o ierarhie formală a drepturilor sau a libertăților fundamentale. Totuși, atunci când este chemată să soluționeze o problemă de drepturi ale omului, Curtea Constituțională aplică prevederile care conferă gradul cel mai înalt de protecție drepturilor sau libertăților fundamentale, prin optimizarea valorilor. Curtea Constituțională a stabilit incidența garanțiilor constituționale în cazurile în care acestea ofereau un nivel mai înalt de protecție drepturilor și libertăților fundamentale. Pe de altă parte, atunci când nivelul de protecție stabilit de Constituție era inferior celui stabilit în baza Convenției Europene a Drepturilor Omului, Curtea Constituțională a recunoscut incidența celei din urmă.

II. PARTEA SPECIALĂ – PROBLEME SPECIFICE PRIVIND ANUMITE DREPTURI FUNDAMENTALE

II.I Dreptul la viață

- Articolul 24 din Constituția Republicii Moldova prevede următoarele:
„(1) Statul garantează fiecărui om dreptul la viață și la integritate fizică și psihică.
(2) Nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante.
(3) Pedepsa cu moartea este abolită. Nimeni nu poate fi condamnat la o asemenea pedeapsă și nici executat.”

- Articolul 54 („Restrângerea exercițiului unor drepturi sau a unor libertăți”) din Constituție reglementează condițiile pe care trebuie să le respecte ingerința în drepturile sau în libertățile garantate prin Constituție. Alineatul (2) al acestui articol stabilește că exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și care sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției.
- Curtea Constituțională nu a fost sesizată să analizeze conformitatea restrângerii exercițiului dreptului la viață sau a condițiilor în care poate fi realizat acest fapt. Aceasta nu a avut ocazia de a oferi detalii privind gradul de protecție sau limitele de exercițiu ale acestui drept constituțional. În stadiul actual al jurisprudenței Curții Constituționale nu există diferențe privind nivelul de protecție oferit dreptului la viață în jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova și în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

II.II Libertatea de expresie

- Articolul 32 alin. (1) („Libertatea opiniei și a exprimării”) din Constituție prevede următoarele:
„(1) Oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil.”
- Restrângerea exercițiului libertății de exprimare este considerată conformă Constituției în cazul în care sunt respectate condițiile stabilite la alin. (2) al articolului 32. Astfel, atunci când exercițiul libertății de exprimare lezează onoarea, demnitatea sau dreptul altei persoane la viziune proprie, acesta nu va fi conform Constituției. Totodată, alin. (3) al aceluiași articol stabilește că sunt interzise și pedepsite prin lege contestarea și defăimarea statului și a poporului, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial, la violență publică, precum și alte manifestări ce atentează la regimul constituțional. Bineînțeles, în orice caz de limitare a libertății de exprimare poate avea loc o punere în balanță.
- Curtea Constituțională a stabilit în jurisprudența sa că libertatea de exprimare garantată prin articolul 32 din Constituție își are corespondent în articolul 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Din acest motiv, Curtea Constituțională a Republicii Moldova ține cont de interpretările Curții Europene atunci când analizează orice ingerință în acest drept.
- Nu se observă existența unor diferențe privind nivelul de protecție oferit dreptului la libertate de exprimare în jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova și în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

II.III Dreptul la viața intimă/dreptul la respectarea vieții private/dreptul la viață privată

- Articolul 28 din Constituție stabilește: *„Statul respectă și ocrotește viața intimă, familială și privată.”*

- Cu privire la restrângerea exercițiului acestui drept și condițiile în care poate fi realizat acest fapt, vezi explicațiile de la subpunctul 2 din punctul II.I *supra*.
- Curtea Constituțională a stabilit în jurisprudența sa că dreptul la protecția vieții, intime, familiale și private garantate prin articolul 28 din Constituție își are corespondentul în articolul 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care garantează dreptul la respectarea vieții private și de familie. Din acest motiv, în materie de protecție a acestui drept fundamental, Curtea Constituțională a Republicii Moldova ține cont de interpretările Curții Europene privind protecția acestui drept.
- Nu se observă existența unor diferențe privind nivelul de protecție oferit dreptului la protecția vieții intime, familiale și private în jurisprudența Curții Constituționale și în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

II.IV Libertatea de religie

- Articolul 31 („Libertatea de conștiință”) din Constituție prevede:
*„(1) Libertatea conștiinței este garantată. Ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și de respect reciproc.
(2) Culele religioase sunt libere și se organizează potrivit statutelor proprii, în condițiile legii.
(3) În relațiile dintre culele religioase sunt interzise orice manifestări de învrăjbire.
(4) Culele religioase sunt autonome, separate de stat și se bucură de sprijinul acestuia, inclusiv prin înlesnirea asistenței religioase în armată, în spitale, în penitenciare, în aziluri și în orfelinate.”*
- Cu privire la restrângerea exercițiului acestui drept și la condițiile în care poate fi realizat acest fapt, vezi explicațiile de la subpunctul 2 din punctul II.I *supra*.
- Protecția conferită acestui drept fundamental în jurisprudența Curții Constituționale este similar celui recunoscut de către Curtea Europeană libertății de gândire, de conștiință și de religie. Jurisprudența Curții Europene în această materie este obligatorie pentru Curtea Constituțională.
- Nu se observă existența unor diferențe privind nivelul de protecție oferit dreptului la libertate de exprimare în jurisprudența Curții Constituționale și în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

II.V Interzicerea discriminării

- Articolul 16 („Egalitatea”) din Constituție stabilește că:
*„(1) Respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului.
(2) Toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială.”*
- Articolul 16 privind egalitatea nu are o existență de sine stătătoare. Acest articol vine să completeze celelalte dispoziții ale Constituției. Prin urmare, pentru a efectua analiza condițiilor în care se permite restrângerea exercițiului dreptului la egalitate, Curtea trebuie să stabilească mai întâi dacă pretinsa discriminare pune în discuție drepturi sau libertăți garantate de Constituție. Atunci când se constată incidența unui drept sau a unei libertăți garantate constituțional, Curtea verifică dacă ingerința în dreptul la egalitate respectă condițiile stabilite de articolul 54 din Constituție. Cu

privire la aceste condiții, vezi explicațiile de la subpunctul 2 din punctul II.I *supra*. Constatarea existenței unei încălcări a articolului 16 din Constituție nu presupune în mod obligatoriu și constatarea existenței încălcării unui drept sau a unei libertăți garantate prin Constituție.

- Atunci când analizează existența unei ingerințe în dreptul la interzicerea discriminării, Curtea Constituțională are în vedere inclusiv jurisprudența Curții Europene în materie de aplicare a articolului 14 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.
- Nu se observă existența unor diferențe privind nivelul de protecție oferit dreptului la egalitate în jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova și în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Republica Moldova nu a ratificat Protocolul nr. 12 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

II.VI Dreptul la libertate

- Articolul 25 („Libertatea individuală și siguranța persoanei”) din Constituție prevede:
*„(1) Libertatea individuală și siguranța persoanei sunt inviolabile.
(2) Percheziționarea, reținerea sau arestarea unei persoane sunt permise numai în cazurile și cu procedura prevăzute de lege.
(3) Reținerea nu poate depăși 72 de ore.
(4) Arestarea se face în temeiul unui mandat, emis de judecător, pentru o durată de cel mult 30 de zile. Asupra legalității mandatului se poate depune recurs, în condițiile legii, în instanța judecătorească ierarhic superioară. Termenul arestării poate fi prelungit numai de către judecător sau de către instanța judecătorească, în condițiile legii, cel mult până la 12 luni.
(5) Celui reținut sau arestat i se aduc de îndată la cunoștință motivele reținerii sau ale arestării, iar învinuirea – în cel mai scurt termen; motivele reținerii și învinuirea se aduc la cunoștință numai în prezența unui avocat, ales sau numit din oficiu.
(6) Eliberarea celui reținut sau arestat este obligatorie dacă motivele reținerii sau arestării au dispărut.”*
- Cu privire la restrângerea exercițiului acestui drept și la condițiile în care poate fi realizat acest fapt, vezi explicațiile de la subpunctul 2 din punctul II.I *supra*.
- Protecția libertății individuale și a siguranței persoanei este asigurată de către Curtea Constituțională avându-se în vedere standardele stabilite de către Curtea Europeană în materie de aplicare a articolului 5 din Convenția Europeană. Curtea Constituțională asigură acestui drept același nivel de protecție, cu excepția cazurilor în care legislația națională asigură un grad mai înalt de protecție.
- Nu se observă existența unor diferențe privind nivelul de protecție conferit dreptului la libertate individuală și siguranță a persoanei în jurisprudența Curții Constituționale și în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.